

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันทั่วโลกมีผู้สูบบุหรี่ประมาณ 1,100 ล้านคน และคาดว่าในราว ค.ศ. 2030 จำนวนผู้สูบบุหรี่ในโลกจะเพิ่มเป็น 1,600 ล้านคน และจากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติที่ทำการสำรวจพฤติกรรมการสูบบุหรี่ของประชากรไทย ปี 2547 พบว่า ผู้สูบบุหรี่เป็นประจำ 9.6 ล้านคน ลดลงจากการสำรวจเมื่อปี 2544 ที่มีผู้สูบบุหรี่ประจำ 10.6 ล้านคน (31 พฤษภาคมวันงดสูบบุหรี่โลก) ซึ่งแม้ว่าแนวโน้มสถิติการสูบบุหรี่ของคนไทยจะดีขึ้น แต่การเปลี่ยนแปลงก็เป็นไปอย่างช้า ๆ แม้รัฐบาลจะมีมาตรการต่างๆ เพื่อการควบคุมยาสูบออกมาอย่างต่อเนื่องก็ตาม สะท้อนให้เห็นว่า หากไม่ได้มีการใช้มาตรการต่าง ๆ รวมทั้งฝ่ายต่าง ๆ ร่วมมือการรณรงค์ควบคุมยาสูบแล้ว อัตราการสูบบุหรี่ของคนไทยควรจะลดลงน้อยกว่านี้หรืออาจจะไม่ลดลงเลยก็ได้ (ประกาศกระทรวงสาธารณสุขที่ 2551) การประชาสัมพันธ์ให้ทุกคนได้รู้ถึงพิษภัยของบุหรี่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการที่จะทำให้ผู้ที่ติดบุหรี่อยู่แล้ว เกิดความรู้และแรงบันดาลใจในการที่จะเลิกสูบบุหรี่ ส่วนคนที่เลิกสูบบุหรี่ได้แล้ว ก็จะมีหวังที่จะไม่กลับไปสูบบุหรี่ใหม่ ผู้ปกครองจะได้เตือนลูกหลานไม่ให้ไปลองสูบบุหรี่ วัยรุ่นจะได้เตือนวัยรุ่นด้วยกันเองไม่ให้ลอง หรือให้กำลังใจให้พยายามเลิกสูบบุหรี่ ซึ่งจากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติปี พ.ศ.2546 พบว่า ขณะนี้มีผู้เลิกสูบบุหรี่ปีละ 200,000 คน โดยในรอบ 20 ปีที่ผ่านมาคนไทยเลิกบุหรี่ได้แล้วเกือบ 3 ล้านคน

ประเทศไทยมีฉลากคำเตือนบนซองบุหรี่ตั้งแต่ พ.ศ. 2517 และมีการพัฒนาคำเตือนมาตลอดจนถึงปี พ.ศ.2547 กระทรวงสาธารณสุขกำหนดให้ซองบุหรี่จะต้องมีฉลากคำเตือนใหม่เป็นรูปภาพ 4 สี ประกอบข้อความคำเตือน 6 แบบ และ เมื่อปี พ.ศ.2549 กระทรวงสาธารณสุขได้ออกประกาศให้มีการเพิ่มภาพและคำเตือนเป็น 9 ภาพ ในปี พ.ศ. 2552 กระทรวงสาธารณสุขออกประกาศกระทรวงสาธารณสุขฉบับที่ 19 ให้มีการเพิ่มการพิมพ์รูปภาพพร้อมคำเตือนภัยบุหรี่ชุดใหม่ จาก 9 ภาพ ที่ใช้ในปี พ.ศ. 2549 เป็น 10 ภาพ เพิ่มภาพทำเน่าเป็นภาพสีสีขนาดใหญ่ขึ้นเห็นชัดกว่าเดิม การเปลี่ยนภาพเกิดเนื่องจากมีงานวิจัยพบว่าภาพคำเตือนจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอย่างน้อยทุกสองหรือสามปี เพื่อมิให้ประชาชนโดยเฉพาะผู้สูบบุหรี่เกิดความเคยชินและไม่สนใจภาพหรือข้อความดังกล่าวอีก ซึ่งภาพคำเตือนบนซองบุหรี่บางภาพถูกเลือกและนำไปใช้เพื่อสื่อสารกับกลุ่มเยาวชนไม่ให้รู้สึกอยากลองหรือสูบบุหรี่ต่อไป

จากการรายงานการศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการสูบบุหรี่ของเยาวชนไทย โดย น.พ.สุภกร บัวสาย และคณะ เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2540 ซึ่งได้ทำการศึกษาถึงอิทธิพลของคำเตือนบนซองบุหรี่ที่มีต่อเยาวชนไทย ในกลุ่มเยาวชนทั้งที่สูบบุหรี่และไม่สูบบุหรี่ จำนวน 10,458 คน และเป็น การศึกษาในเยาวชนทั้งหญิงและชาย ที่ระดับอายุ 15 ปี และ 22 ปีพบว่า

- เยาวชนทั้งสองกลุ่ม คือ อายุ 15 ปี และ 22 ปี ทั้งชายและหญิงกว่าร้อยละ 80 สังเกตเห็นคำเตือนบนซองบุหรี่
- กลุ่มของเยาวชนที่สูบบุหรี่ทั้ง 2 ระดับอายุ กว่าร้อยละ 90 ระบุว่าสังเกตเห็นคำเตือน
- ในกลุ่มเยาวชนที่สูบบุหรี่ทั้งสองระดับอายุประมาณร้อยละ 30 ระบุว่ารู้สึกเกิดความ ยังกิดในการสูบบุหรี่และประมาณร้อยละ 10 เห็นว่าทำให้ได้ความรู้เกี่ยวกับโทษภัย ของบุหรี่
- ในกลุ่มเยาวชนที่ไม่สูบบุหรี่ ร้อยละ 42 บอกว่าทำให้ไม่รู้สึกอยากลองสูบ และร้อยละ 31.5 บอกว่าทำให้ได้ความรู้

นอกจากนี้ การวิจัยในต่างประเทศพบว่า การพิมพ์คำเตือนเป็นรูปภาพ มีผลในการลด อัตราการสูบบุหรี่ในประเทศลงอย่างเห็นได้ชัด ตัวอย่างเช่น ประเทศแคนาดาซึ่งเป็นประเทศแรกที่มี คำเตือนบนซองบุหรี่เป็นรูปภาพตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2543 หลังจากมีการใช้คำเตือนดังกล่าวเป็น เวลา 1 ปี สถาบันโรคมะเร็งแห่งประเทศไทย (Canada Cancer Society) ได้สำรวจผลของ คำเตือนบนซองบุหรี่ และพบว่า

- ผู้สูบบุหรี่ร้อยละ 44 ระบุว่า ภาพคำเตือนทำให้เกิดความคิดที่อยากจะเลิกสูบบุหรี่ มากขึ้น
- ผู้สูบบุหรี่ที่ตั้งใจจะเลิกสูบบุหรี่ร้อยละ 38 ระบุว่า ภาพคำเตือนบนซองบุหรี่เป็นปัจจัย หนึ่งที่ทำให้อยากเลิก
- ผู้สูบบุหรี่ร้อยละ 58 ระบุว่า คิดถึงผลกระทบของการสูบบุหรี่ที่มีต่อสุขภาพ
- ผู้สูบบุหรี่ร้อยละ 27 ระบุว่าไม่สูบบุหรี่ในบ้านอีก
- ผู้สูบบุหรี่ร้อยละ 35 ระบุว่า มีความรู้เกี่ยวกับผลของการสูบบุหรี่ที่มีต่อสุขภาพมากขึ้น

นอกจากนี้ ผลการสำรวจเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2545 พบว่า 3 ใน 4 ของชาวแคนาดา รวมถึงผู้สูบบุหรี่ส่วนใหญ่สนับสนุนการมีภาพคำเตือนบนซองบุหรี่ และร้อยละ 72 ของผู้สูบบุหรี่ สนับสนุนให้มีการแนบรายละเอียดเกี่ยวกับสุขภาพและคำแนะนำในการเลิกสูบบุหรี่ในซองบุหรี่

ผลสำรวจความคิดเห็นของวัยรุ่นต่อภาพคำเตือนบนซองบุหรี่ และพฤติกรรมการสูบบุหรี่ เมื่อปี 2551 ที่จัดทำขึ้นโดย ศูนย์วิจัยเอแบคชนวีตกรรมทางสังคม การจัดการและธุรกิจ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ ซึ่งได้รับทุนการสนับสนุนจากศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุม ยาสูบ (ศจย.) ชี้ให้เห็นว่าคำเตือนบนซองบุหรี่มีผลทำให้ไม่อยากสูบบุหรี่ค่อนข้างมาก จากการ

สำรวจพบว่าวัยรุ่นร้อยละ 73.4 เคยเห็นภาพคำเตือนบนซองบุหรี่ ทั้งผู้สูบบุหรี่และไม่สูบบุหรี่เคยเห็นและจำภาพคำเตือนบนซองบุหรี่ได้พอ ๆ กันคือร้อยละ 79.9 และร้อยละ 72.5 ตามลำดับ ส่วนคำถามที่ว่าภาพคำเตือนบนซองบุหรี่มีผลทำให้ไม่อยากสูบบุหรี่มากขึ้นเพียงใดนั้น กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 77.9 ระบุว่าภาพคำเตือนมีผลทำให้ไม่อยากสูบบุหรี่ค่อนข้างมากจนถึงมาก และภาพคำเตือนที่มีผลทำให้ไม่อยากสูบและไม่อยากลองบุหรี่มากที่สุดคือภาพที่ 1 สูบแล้วเป็นมะเร็งกล่องเสียง ร้อยละ 36.4 รองลงมาคือภาพที่ 3 สูบแล้วเป็นมะเร็งช่องปาก ร้อยละ 28.0 และภาพที่ 7 ควันบุหรี่ทำให้เกิดมะเร็งปอด ร้อยละ 16.6 ตามลำดับ

จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นถึงประสิทธิผลของภาพคำเตือนบนซองบุหรี่ ซึ่งภาพคำเตือนต่าง ๆ จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงทุกสองหรือสามปี โดยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนอกจากการปรับเปลี่ยนรูปภาพแล้ว อาจรวมถึงการปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอ ไม่ว่าจะเป็น ขนาด สี ตัวอักษร หรือข้อความ เป็นต้น ปัจจุบันฉลากและภาพประกอบบนซองบุหรี่ทั่วโลกมีรูปแบบในการนำเสนอที่หลากหลาย และเพื่อควบคุมการบริโภคยาสูบให้มีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญในการศึกษารูปแบบและแนวโน้มของฉลากคำเตือนบนซองบุหรี่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบของฉลากคำเตือนบนซองบุหรี่
2. เพื่อศึกษาแนวโน้มของการออกแบบฉลากคำเตือนบนซองบุหรี่

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษารูปแบบและแนวโน้มการออกแบบของฉลากคำเตือนบนซองบุหรี่ โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และการวิเคราะห์ฐานข้อมูลทางการออกแบบด้วย Matrix Analysis ซึ่งมีขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัย เป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่

- ผู้เชี่ยวชาญด้านการควบคุมการบริโภคยาสูบ จำนวน 5 คน
- ฉลากคำเตือนบนซองบุหรี่ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2543 – 2553 จำนวน 333 ชิ้น

2. ตัวแปรในการวิจัยประกอบด้วย

ตัวแปรต้น คือ ฉลากคำเตือนบนซองบุหรี่

ตัวแปรตาม คือ รูปแบบและแนวโน้มการออกแบบของฉลากและภาพคำเตือนบนซองบุหรี่

3. การเก็บข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร ฉลากคำเตือนบนซองบุหรี่ของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการควบคุมการบริโภคยาสูบ

4. การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) โดยการศึกษาพัฒนาการ (Developmental Studies) ของการออกแบบฉลากคำเตือนบนซองบุหรี่

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเป็นการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการควบคุมการบริโภคยาสูบ เฉพาะเรื่องของรูปแบบและแนวโน้มการออกแบบฉลากคำเตือนบนซองบุหรี่

2. การวิเคราะห์ฐานข้อมูลการออกแบบด้วย Matrix Analysis เป็นการวิเคราะห์ตามกรอบคุณลักษณะเฉพาะด้านการออกแบบ

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. ฉลากคำเตือนบนซองบุหรี่ หมายถึง ฉลากเพื่อเตือนให้ผู้บริโภคได้เห็นพิษภัยของบุหรี่ โดยแสดงออกมาเป็นรูป รอยประดิษฐ์ เครื่องหมาย หรือข้อความก็ได้ซึ่งในความหมายของคำว่ารูปนั้นมีความหมายรวมถึงรูปภาพ มิได้จำกัดว่าต้องแสดงเป็นข้อความอย่างเดียวเท่านั้น ดังนั้นการแสดงฉลากที่หีบห่อของผลิตภัณฑ์ยาสูบจึงสามารถทำเป็นรูปภาพและข้อความคำเตือนได้ โดยถือเป็นการแสดงฉลากตามมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ พ.ศ. 2535

2. กฎหมายควบคุมการบริโภคยาสูบ หมายถึง พระราชบัญญัติ กฎกระทรวง และประกาศกระทรวงสาธารณสุขที่เกี่ยวกับการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ คุ่มครองสุขภาพของผู้ไม่สูบบุหรี่

3. คุณลักษณะทางการออกแบบ หมายถึง ข้อมูลที่เกี่ยวข้องในการออกแบบ ทั้งข้อมูลเชิงปริมาณ เช่น อายุ ขนาด ราคา น้ำหนัก ความสูง และข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการอธิบายคุณลักษณะของงานออกแบบ เช่น โทนสี เทคนิคการสร้างภาพ การนำเสนอ ซึ่งคุณลักษณะทางการออกแบบจะแตกต่างกันไปตามลักษณะงานออกแบบแต่ละประเภท

4. แนวโน้มการออกแบบฉลากคำเตือนบนซองบุหรี่ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงหรือแนวทางการออกแบบฉลากคำเตือนบนซองบุหรี่

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงรูปแบบและแนวโน้มของการออกแบบฉลากคำเตือนบนซองบุหรี่

2. ทำให้สามารถสร้างแนวทางในการออกแบบฉลากคำเตือนบนซองบุหรี่ให้มีประสิทธิภาพในการควบคุมการบริโภคยาสูบ

กรอบแนวคิดการวิจัย

หัวข้อในการวิจัย : ฉลากคำเตือนบนซองบุหรี่

หัวข้อวิจัย : การศึกษารูปแบบและแนวโน้มการออกแบบฉลากคำเตือนบนซองบุหรี่

